

Gelijke toegang tot water in tijden van klimaatverandering

De druk op watervoorraden en de impact van klimaatverandering zijn in de partnerlanden van Enabel onmiskenbaar. Daarom zet het agentschap in op een brede, multisectorale aanpak met actieve betrokkenheid van onder meer de private sector.

Positionering

Wereldwijd neemt zowel de hoeveelheid als de kwaliteit van water af, terwijl investeringen in de watersector structureel achterblijven. Daarom pleit Enabel voor een transversale aanpak waarbij de watercyclus een essentiële rol toebedeeld krijgt voor ontwikkeling.

Het Belgisch agentschap voor internationale samenwerking stelt voor om de onderlinge afhankelijkheden in de watercyclus in hun geheel aan te pakken om zo meerdere sociaaleconomische en milieuvoordelen te behalen. Om de toegang tot en het duurzaam beheer van water voor zowel ecosystemen als menselijke activiteiten te garanderen en te zorgen voor een eerlijke verdeling, nu en in de toekomst, is een multisectorale aanpak en coördinatie nodig tussen de verschillende spelers uit verschillende sleutelsectoren. We denken daarbij aan de nexus water-energie-voedsel-ecosysteem (WEFE of Water-Energy-Food-Ecosystem in het Engels) en aan gezondheid.

Enabel steunt daarbij op sterke en innovatieve Belgische expertise uit zowel de openbare als de private sector, het maatschappelijk middenveld en de academische wereld.

De problemen

Wereldwijd hebben 785 miljoen mensen geen toegang tot een drinkwaterbron en 1,5 miljard mensen zijn blootgesteld aan extreme overstromingsrisico's (UNESCO, UN-Water, 2020). Terwijl de kwaliteit van water er steeds op achteruit gaat, neemt de vraag naar water sterk toe door bevolkingsgroei,

verstedelijking en de steeds nijpendere vraag van economische spelers.

Klimaatverandering heeft bovendien een directe invloed op de watercyclus, zowel wat betreft kwantiteit als kwaliteit. Ze leidt tot soms onomkeerbare veranderingen in zowel ecosysteemdiensten als in onze manier van leven en werken. Gebrekkige ruimtelijke ordening is vaak een risicofactor die de gevolgen van extreme weersomstandigheden – zoals frequente overstromingen en intensere droogteperiodes – versterkt. Dit alles leidt tot een toename van conflicten over het watergebruik tussen in de eerste plaats de landbouw, die meer dan 80% van het water in Afrika voor zich neemt (FAO, 2005), en de industrie, de energiesector (waterkracht, groene waterstof, enz.), basisdiensten en toerisme.

Toegang tot water wordt dus in veel delen van de wereld een strategische vraagstuk dat mogelijks conflicten aanwakkert.

In veel Afrikaanse landen behoort het aanleveren van water en voedsel voor het gezin tot de taken van vrouwen. Zij worden dan ook onevenredig zwaar getroffen door de verminderde toegang tot water. Klimaatverandering en natuurrampen hebben een directe invloed op hun leefomstandigheden, op de sociale samenhang en op de economie. Deze situatie vergroot hun kwetsbaarheid en brengt de voedselzekerheid van huishoudens in gevaar (UNESCO WWAP, 2021).

Enabel en de watersector

Al meer dan vijftientig jaar werkt Enabel met partnerlanden om de toegang tot basisvoorzieningen, waaronder water, te verbeteren. De dalende overheidsbudgetten voor water en sanitatie ondermijnen het vermogen om adequaat in te spelen op toenemende noden. Daarom – in overeenstemming met het waterbeleid van DGD (2020) – verschuift Enabel zijn rol: minder aandacht voor infrastructuurfinanciering, meer focus op goed bestuur in de watersector, datagedreven beleid en innovatie op zowel technisch als sociaal vlak. Die drie dimensies maken het gemakkelijker om de waterproblematiek te koppelen aan andere domeinen waar Enabel actief is, zoals duurzame voedselsystemen, de circulaire economie, gezondheid, energie en duurzame steden.

Beheer van de watersector

In Marokko heeft Enabel, in samenwerking met de Société wallonne des Eaux (SWDE), de oprichting van multisectorale overlegfora ondersteund bij drie wateragentschappen en binnen een sanitatieprogramma. Dit versterkt zowel de betrokkenheid van de burger als het geïntegreerde beheer van waterbronnen (IWRM). Bewustmaking van de bevolking blijkt daarbij cruciaal om gedragsverandering en gedeelde verantwoordelijkheid te stimuleren.

In Burundi bevordert Enabel regionale benaderingen en samenwerking op meerdere niveaus: via de beleidsdimensie in het beheer van de watercyclus worden conflicten voorkomen tussen buurlanden en wordt het herstel van ecosystemen rond het Tanganyikameer en het Kivumeer mogelijk. Toegang tot water van goede kwaliteit voor gezondheidsvoorzieningen en het aanpakken van risico's verbonden aan slechte hygiëne zijn dan weer belangrijk aandachtspunten in gezondheidsprogramma's.

Verzamelen en analyseren van gegevens

Het verzamelen, analyseren en bekendmaken van data is essentieel om te komen tot objectieve besluitvorming en te zorgen voor doeltreffend multisectoraal bestuur op lokaal, nationaal en grensoverschrijdend niveau. Binnen het project voor het Tanganyikameer en het Kivumeer ondersteunt Enabel het gebruik van wetenschappelijke data, met specifieke inbreng van de expertise van VITO. Het project richt zich op de opmaak en implementatie van een geïntegreerd waterbeheerbeleid, in combinatie met het versterken van regulerende maatregelen zoals toezicht (waterpolitie), financiële prikkels, tariefstructuren, het doorrekenen van ecosysteemkosten en het toepassen van het vervuiler-betaalt-principe. Door het inzetten van monitoring- en dataverzamelingsinstrumenten draagt Enabel in Marokko en Mozambique bij aan preventieve klimaataanpak, gericht op vroegtijdige detectie van klimaatextremen en het versterken van de weerbaarheid van het ecosysteem.

Enabel draagt in Mozambique bij aan meer transparantie in de drinkwatersector door het ontsluiten van gevalideerde gegevens, waaronder financiële informatie over investeringen.

Technische en maatschappelijke innovaties

In de DRC ondersteunt Enabel de invoering van innovatieve beheersbenaderingen, waarbij prioriteit wordt gegeven aan vraaggestuurd beheer boven aanbodgestuurd beheer. Dit gebeurt onder meer via gemeenschapsgericht waterbeheer, met gebruiksovereenkomsten of waterfondsen die zowel de morele als financiële verantwoordelijkheid van gebruikers versterken, en met actieve betrokkenheid van de private sector. Social engineering vergemakkelijkt de verankering van infrastructuur in lokale gemeenschappen, doordat zij zelf goede beheerspraktijken stimuleren. Dit verhoogt eigenaarschap en verzekert de duurzaamheid van investeringen.

Innovatieve technieken voor waterproductie, -distributie en -recyclage worden getest en opgeschaald. Voorbeelden zijn afstandscontroles voor waterkwaliteit in Burundi

en Tanzania, en ontziltinstallaties op zonne-energie in Mozambique. Deze praktijken ondersteunen de ontwikkeling van circulaire en klimaatresistente watersystemen, met inbegrip van AI-gebaseerde toepassingen.

Enabel zet ook sterk in op technische expertise in efficiënte, waterbesparende technologieën en duurzame productiemethoden in sectoren zoals landbouw, industrie en energie. In Burundi, Senegal, Burkina Faso en Mozambique dragen deze innovaties bij aan de bescherming en het duurzaam beheer van watervoorraden, terwijl ze tegelijk economische kansen scheppen en lokale beheersmodellen versterken. In de Sahel maakt het regionaal klimaatprogramma gebruik van bodembescherming en -bedekkingstechnieken in de landbouw om de waterretentiecapaciteit van bodems te verhogen. Zo worden niet alleen de effecten van klimaatverandering beperkt, maar ook de veerkracht van landbouwsystemen versterkt.

In Rwanda promoot Enabel binnen het stedenbouwkundig programma klimaatbestendige openbare ruimten en op de natuur gebaseerde oplossingen. Duurzame drainagesystemen, wetlandbuffers en vergroende infrastructuur helpen om overstromingen, hitte-eilanden en vervuiling tegen te gaan. Deze innovaties versterken de klimaatresistentie van steden en regio's en verlagen de economische impact van milieuaantasting.

Tot slot ondersteunt Enabel ook de private sector in het rationeel gebruik van natuurlijke hulpbronnen – zoals water, energie en zand – en in de ontwikkeling van circulaire economieën. Voorbeelden zijn de productie van duurzamere bouwmaterialen in Palestina (marmer en olijfolie) en Rwanda (steen en klei), en circulaire toepassingen in de landbouw.

Lessen trekken

Multisectoraal bestuur betekent vooral verdergaan dan enkel waterproductie, -distributie en -zuiveringsinfrastructuur. Via deze bredere benadering kunnen we de sociale, economische en milieuvoordelen over de hele lijn maximaliseren.

Naast de transversale dimensie van het thema is het essentieel om specifieke sleutelindicatoren te hebben. In de bijgevoegde tabel staan er enkele die moeten worden opgevolgd voor de betreffende domeinen.

De uitwisseling van kennis en de dialoog met belanghebbenden zijn cruciaal om te zorgen voor een gemeenschappelijk beheer door alle gebruikers, en door de betrokken sectoren.

Het versterken van bewustzijn en de competentie van belanghebbenden is essentieel om waterbeheer te integreren in bredere, systeemgerichte strategieën die economische activiteiten combineren met ecologische duurzaamheid. Vaak ontbreekt het overheden en gebruikers aan voldoende kennis van deze complexe benaderingen. Daarom moeten we gericht op de nodige digitale en communicatieve vaardigheden inzetten.

De betrokkenheid van de private sector is essentieel voor de ontwikkeling van innovatieve technologieën en voor het

realiseren van rendement op de investeringen die bedrijven in staat stelt te groeien en waardige werk te creëren. De lokale private sector evenals de Belgische en Europese private sector hebben hier elk een rol in te spelen. Via deze actoren stimuleert Enabel geïntegreerde benaderingen die toegang tot water combineren met hernieuwbare energieproductie en duurzame voedselvoorziening. Deze systemen, die bekend staan als de WEFE-nexus bevorderen een geïntegreerd beheer van hulpbronnen op de raakvlakken tussen deze vier domeinen.

Er zijn ook synergieën met andere actie domeinen, zoals gezondheid, de circulaire economie, ecotoerisme of duurzame groene gebouwen en steden. Op deze gebieden beschikken België en Europa over een vooruitstrevende private sector die bereid is zijn expertise en innovatieve technologieën te delen. Het is essentieel dat deze nieuwe technologieën worden opgenomen in technische opleidingsprogramma's, zodat ze op lange termijn correct en duurzaam kunnen worden onderhouden.

De actieve betrokkenheid van Enabel in netwerken zoals Cluster H2O van het Waalse Gewest vergemakkelijkt

strategische partnerschappen met de private sector, maakt het mogelijk om marktontwikkelingen op te volgen en bevordert de invoering van innovatieve oplossingen in de partnerlanden. Deze uitwisseling draagt ook bij tot een beter inzicht in de kansen die de nationale en internationale private sector biedt.

Enabel werkt ook samen met de openbare sector, zoals met het Waals wateragentschap SWDE, het Nationaal Geografisch Instituut en VITO, en met Belgische universiteiten en heeft aan de oprichting van een uitwisselingsplatform voor verschillende Belgische spelers bijgedragen. Er zijn ook partnerschappen ontwikkeld met het maatschappelijk middenveld, in het bijzonder met ngo's (Join For Water) en het SECORES-netwerk (Social and Ecological Resilience Network).

Door alle verschillende dimensies van water te integreren, kon België rekenen op de steun van een brede waaier van Belgische en internationale spelers en kon het zich positioneren binnen initiatieven zoals Team Europe voor de Green Deal, de Blue Deal en het Transboundary Water Management in Africa TEL.

Specifieke sleutelindicatoren

Beheer, toegang & efficiëntie

- Percentage van de bevolking met een distributiesysteem van goede kwaliteit.
- Percentage van huishoudinkomen besteed aan waterfactuur.
- Niveau van waterstress per waterbekken.
- Efficiënt watergebruik.
- Mate van implementatie van IWRM.

Ecosysteem & landbouw

- Procentuele verandering in oppervlakte van wetlands, meren en rivieren.
- Percentage landbouwgebied uitgerust met efficiënte irrigatiesystemen.

Kwaliteit

- Percentage behandeld afvalwater.
- Percentage water dat voldoet aan de drinknormen.

Water & energie

- Percentage hernieuwbare energie in drinkwaterproductie/-distributie.

Veerkracht

- Percentage bevolking bereikt door systemen vroegtijdige waarschuwing.
- Percentage economisch verlies door overstromingen.

Gender

- Gemiddelde tijd die vrouwen besteden aan watergebonden taken.

Aanbevelingen

De toenemende druk op watervoorraden voor zowel samenlevingen als ecosystemen, staat in schril contrast met het structurele gebrek aan investeringen in de watersector. Daarom kiest Enabel resoluut voor een transversale benadering van de watercyclus. Deze geïntegreerde visie beschouwt het agentschap als een essentieel onderdeel van duurzame ontwikkeling. Daarom worden aanbevelingen geformuleerd op twee niveaus:

Strategische aanbevelingen

Een multisectorale benadering stimuleren

- 1. Geïntegreerd waterbeheer aanmoedigen.** Dit houdt rekening met de grensoverschrijdende dimensie van water. Deze benadering is vooral relevant in het kader van grensoverschrijdende beheersprogramma's (regionale programma's).
- 2. Werken aan de uitvoering van een multisectorale benadering van waterbeheer** als onderdeel van een geïntegreerde gebiedsbenadering (Enabel, 2024), gericht op projecten die verband houden met de aanpassing aan overstromingen en droogte, en versterking van de samenwerking tussen de domeinen van de WEFE-nexus.
- 3. De waterproblematiek systematisch integreren in de ontwikkeling van programma's in belangrijke domeinen,** zoals:
 - Duurzame voedselsystemen en de groene en circulaire economie, met bijzondere aandacht voor de beschikbaarheid en het beheer van productief water,
 - Ruimtelijke ordening, gekoppeld aan de IWRM-aanpak,
 - Verstedelijking in relatie tot toegang tot basisvoorzieningen, waaronder drinkwater en sanitatie, en aanpassing aan overstromingen en hitte-eilanden,
 - Energie met focus op waterkracht en de ontwikkeling van groene waterstof,
 - Gezondheid, door zowel toegang tot veilig drinkwater te waarborgen als door watergerelateerde ziekten te bestrijden,

- Onderwijs met oog op voldoende toegang tot water en sanitaire voorzieningen op scholen.

Een benadering met verschillende belanghebbenden stimuleren

- 4. Inclusieve en op samenwerking gebaseerde processen met meerdere belanghebbenden aanmoedigen** (medebeheer, medeverantwoordelijkheid, cofinanciering, enz.), waarbij gendergelijkheid wordt gerespecteerd en de **participatieve aanpak** van alle gebruikers in zowel de ontwerp- als de beheerfase wordt bevorderd.
- 5. De Belgische overheidsexpertise** opwaarderen, via een 'peer-to-peer'-coachingaanpak, maar ook de expertise van het middenveld om participatieve benaderingen te versterken, van de academische wereld voor onderzoek, **en van de Belgische en internationale private sector voor technische innovatie en opleiding.**

Operationele en technische aanbevelingen

- 1. Met de steun van de private sector, technische en maatschappelijke innovaties bevorderen** die veilige toegang tot water voor iedereen garanderen, door duurzame beheermodellen aan te nemen die ook werken voor economische spelers.
- 2. Het opzetten van betrouwbare systemen voor het verzamelen en analyseren van gegevens** uit de watercyclus en gendergevoelige sociaaleconomische ecosystemen om milieufactoren beter op te volgen en een beter evenwicht tussen vraag en aanbod mogelijk te maken.
- 3. Het ontwikkelen van geïntegreerde risicoanalyses die rekening houden met de druk op watervoorraden** vanuit productieve activiteiten, waaronder landbouw, semi-industriële productie en energieopwekking.
- 4. Het opzetten van een opvolgsysteem via een set kernindicatoren** rond water en klimaat, toepasbaar over alle relevante domeinen heen.

Referenties

- Connor, R. en Chaves Pacheco, S. M., 2024. Global Employment Trends and the Water Dependency of Jobs. Parijs, UNESCO.
- Directie-generaal voor Ontwikkelingssamenwerking, 2020. DGD Waterbeleidsdocument.
- Enabel, 2024. Gebiedsontwikkeling als hefboom voor inclusieve en rechtvaardige ontwikkeling, Position Paper 03.
- FAO, 2005. L'irrigation en Afrique en chiffres, enquête Aquastat.
- UNESCO, UN-Water, 2020. Wereldwaterontwikkelingsrapport 2020 van de Verenigde Naties: Water en klimaatverandering. Parijs, UNESCO.
- UNESCO WWAP, 2021. Taking stock of progress towards gender equality in the water domain: where do we stand 25 years after the Beijing Declaration? Parijs, UNESCO.

**Belgisch agentschap
voor internationale samenwerking**
Naamloze vennootschap van publiek
recht met sociaal oogmerk

Hoogstraat 147
1000 Brussel, België
T + 32 (0)2 505 37 00
info@enabel.be
www.enabel.be

Redactie

Sophie Collette / Didier Cadelli / Benoit Legrand / Claude Croizer / Farah Beniacoub /
Xavier Tesso / Sabine Soetens / Emma Tilquin

Eindredactie

Sonia Gsir

België

partner in ontwikkeling